

TERAPEUTICKÉ KONCEPCE ZÁVISLOSTI NA ALKOHOLU Z HLEDISKA NAŠÍ SOUČASNÉ PRAXE

M. FROUZOVÁ

Psychiatrická léčebna Praha 8,
primářka: MUDr. E. Fanfulová

Při globálním pohledu na vývoj protialkoholní léčby můžeme pozorovat v této obdívuhodně se rozvíjející oblasti přibližně čtyři ucelené koncepce, které lze charakterizovat následujícími terapeutickými ohnisky pozornosti:

1. Alkohol

Tato koncepce se při léčbě zaměřuje především na odnětí alkoholu a problémy s tím spojené. Vidí alkohol jako noxu, proti které je třeba bojovat a upřednostňuje informace týkající se jeho škodlivosti. Uzdravení je vnímáno jako celoživotní permanentní vyhrávání nad alkoholem.

2. Abstinence

Tato koncepce se zaměřuje na propagaci abstinence jako na hodnotu, která člověku dodává životní program a která tvoří základ dalšího života. Všechny ostatní životní pozitiva, která přicházejí již téměř samy od sebe, vyrůstají z této platformy a jsou vlastně oslavou abstinence.

3. Osobnostní problém

Tato koncepce se zaměřuje na osobnostní problematiku, která je percipována jako krucióální, ať již v psychodynamickém či behavioristickém pojetí. Dosažení abstinence je očekáváno jako logické vymizení jednoho z hlavních symptomů při postupném řešení osobnostní problematiky.

4. Kontextuální funkce

V systémovém přístupu je závislost vnímána jako kontextuální proces s tím, že koordinovaný (klasický či paradoxní) zásah na co největším počtu úrovní vyvolá změnu, která ve svých důsledcích přinese přiměřenější fungování celého systému.

M. FROUZOVÁ/ TERAPEUTICKÉ KONCEPCE ZÁVISLOSTI NA ALKOHOLU Z HLEDISKA NAŠÍ SOUČASNÉ PRAXE

Zatímco první dvě koncepce chápou abstinenci jako jasně ohraničenou entitu, další dvě si při sledování léčebné efektivity všimají více kvality celkového prožívání či chování, kde abstinence a recidiva jsou pojaty jen jako extrémny jedné z hodnotících dimenzí.

Navštívíme-li kterékoli naše současné pracoviště, rozeznáme poměrně rychle zdejší převládající léčebně-koncepční trend, který kromě jiného vychází i z toho, s jakými pacienty přichází toto pracoviště nejvíce do styku. U krátkodobých detoxifikací (několik hodin až dnů) lze očekávat první koncepci „Alkohol“, u dlouhodobějšího vystrízlivení (dny až týdny) pak druhou „Abstinenci“ s tím, že obě lze v současné době pokládat za pravděpodobně dostatečně přiměřené terapeutické zásahy odpovídající i pacientovým aktuálním možnostem. Při několikaměsíční léčbě se v nějaké podobě obvykle setkáváme s třetím pojetím „Osobnostní problém“, jehož pravidelným průvodním, nepříjemně komplikujícím znakem je také pocit nedostatečného personálního i jiného vybavení a vysoký stupeň ambivalence ve vztazích pacient – pacient – personál – pacientovi nejbližší – jiná protialkoholní pracoviště.

Čtvrté pojetí je do určité míry novou syntetizující kvalitou, která může zanechávat terapeutické stopy v prvních třech pacientových uzdravovacích fázích (detoxifikace, vystrízlivení, řešení problémů) tím, že vlastně povoluje adekvátní zásah v jakékoli fázi bez vyžadování nerealizovatelných podmínek ať už na straně pacientově či terapeutické. Avšak právě globálnost tohoto pohledu nese s sebou jedno velké nebezpečí. Snaha profesionála nahlédnout co největší kontext poruchy může svádět k pocitům machiavelistické nadřazenosti právě tím, jak se při pronikání do vztahové sítě snaží získat nadhled a zaručit zásah s dalekosáhlejšími či dlouhodobějšími následky. Profesionální narcistická ambicióznost nás může svést k falešné představě, že máme celou záležitost pod (přínejmenším kognitivní) kontrolou a že jsme nezávislími pozorovateli či dokonce hybateli, něčím zvláštním, něčím, co není součástí právě onoho systému, který sledujeme. Paradoxně se pak podobáme našim pacientům, kteří také dlouhou dobu tráví marným bojem, v něm dokazují sami sobě či ostatním, že mají pod kontrolou nekontrolovatelné. Jak pacientova, tak i naše „malá (terapeutická) selhání“ nám jen naše klapky na očích ještě více zužují a dělají z nás tupé berany mířící hlavou proti zdi. Nesmírným úsilím o objektivní nadhled se vlastně stáváme stále více ne-mocnými systém léčit. Naše prohlédnutí, uzdravení vede přes pokorné uznání naší závislosti na konkrétním vztahovém systému, do něhož na začátku pacientovy léčby vstupujeme. Nemůžeme zde totiž zaujmout jiné než pouze ohraničené místo, které určuje i omezenost našeho pohledu a s tím související omezenost našeho zásahu.

Systémová léčba nám tedy nepřináší možnost vidět všechno co se pacienta týká, ani nám nedává do rukou univerzální lék. Naopak, ukazuje nám ohromnou šíři všeho toho, co neznáme a vědomí omezenosti našich terapeutických služeb. Nová gnoseologická kvalita přístupu k závislostem nás umísťuje z nadřazené pozice vědouceho experta do samotného systému jako jeho součást, jehož kvalita může být velmi důležitá, nemusí však být zdaleka rozhodující. Stáváme se tak více či méně hodnotnými partnery pacientova života, který se pro nás stává kruciólním a na který jenom vlastně s různou adekvátností reagujeme. Přitom přiměřenost naší reakce při vší naší formulativnosti a angažovanosti zůstává jen pravděpodobnostním přibližováním se k prakticky neuskutečnitelnému ideálnímu terapeutickému zásahu. Kruh se jakoby uzavírá; naše snaha o co největší kontrolu proměnných nás přivádí při podrobném popisu k formulaci pacientovy jedinečné životní situace, naprosto neopakovatelné, tak jak ji známe z fenomenologického terapeutického přístupu. Pochopení a prožití neopakovatelnosti, jedi-

M. FROUZOVÁ/ TERAPEUTICKÉ KONCEPCE ZÁVISLOSTI NA ALKOHOLU Z HLEDISKA NAŠÍ SOUČASNÉ PRAXE

nečnosti situace s průběžnou relativností důsledků našich zásahů v nás na druhé straně vyvolává niternou potřebu celoživotního sledování všech možných dostupných poznatků vědy, jejichž přiměřené použití (ve správnou dobu a na správném místě) je konečně činí skutečně efektivními.

Jestliže nás systémový přístup sesazuje z trůnu, na druhé straně nám otevírá možnosti, které můžeme pozorovat u svépomocných hnutí typu AA či institucí podobných Synanonu. Přiznání si nemožnosti být zcela objektivní a kontrolovaně angažovaný se pro nás stává osvobozujícím aktem, který dovoluje otevřít inspirativní zdroje naší osobnosti bez předpojatého upřednostňování našeho profesionálního scientismu. Pohled na sebe jako na součást uzdravujícího se systému nás může vést k adekvátnější psycho-terapeutické intervenci nejen v případě konkrétního pacienta, ale naznačuje nové širší terapeutické horizonty našeho uplatnění v rámci nynějších společenských změn.

Souhrn

Autorka při syntetickém pohledu na terapeutické koncepce závislosti na alkoholu vyčleňuje čtyři základní ohniska profesionální pozornosti: alkohol, abstinence, osobnostní problém a kontextuální funkce. Soustřeďuje se na otázku terapeutova fungování ve čtvrté modalitě – systémové terapii, kde se pokouší vymezit hranice a možný průnik do fenomenologického přístupu. Naznačuje možný vývojový směr v postavení psycho-terapie závislosti spolu s širšími společenskými změnami.

LITERATURA

- Bill, V.*: Alcoholics Anonymous. New York, Alcoholics Anonymous World Services, 1976, 3rd ed., 674 str.
- Lettieri, D. J.*: Alcoholism treatment assessment: an overview of practical issues and methods. *Drugs and Society*, 2, 1987/1988, 2, str. 1 – 18
- Murphy, T.*: Přijmutí svého omezení a nesoběstačnosti s potřebou vzájemnosti. Předneseno na 35. mezinár. konferenci, červen, 1990, v Berlíně
- Nerad, J. – Neradová, L. – Mikota, V.*: Psychoterapie závislostí na alkoholu a jiných látkách. Zprávy VÚPs IDVSZP, Praha, 1989, 89, str. 112
- Papell, P. C.*: Group work with new populations: knowledge and knowing. Presented at IX. Annual Symposium on the Advancement of Social Work With Groups. Předneseno v Bostonu, Massachusetts, October, 1987
- Popamians, G.*: A comparison of the structures of two models of treatment for alcoholism. *Drug Alcohol Depend*, 18, 1986, 1, str. 31 – 39
- Pattison, E. M.*: A conceptual approach to alcoholism treatment goals. *Addictive Behaviors*, 1, 1976, 3–A, str. 117–192
- Skála, J. a kol.*: Závislost na alkoholu a jiných drogách. Avicenum, Praha, 1987, 206 str.

Do redakcie prišlo dňa: 19. 7. 1990

Adresa autora: PhDr. M. Frouzová, Nám. Interbrigády 3, 160 00 Praha 6